

הלכות תלמוד תורה פֿרָק ד

א. אין מלמדין דברי תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו, או לתם. אבל אם היה הולך בדרך לא טובה, מחזירין אותו למוטב, ומנהיגין אותו בדרך ישרה, ובודקין אותו; ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש, ומלמדין אותו. אמרו חכמים, כל השונה לתלמיד שאינו הגון, כאלו זרק אבן למרקליס, שנאמר "כצור אבן, במרגמה כן-נותן לכסיל, כבוד" (משלי כו, ח); ואין "כבוד" אלא תורה, שנאמר "כבוד, חכמים ינחלו" (משלי ג, לה).

ב. וכן הרב שאינו הולך בדרך טובה אף על פי שחכם גדול הוא, וכל העם צריכין לו אין מתלמדין ממנו, עד שיחזור למוטב: שנאמר "כי-שפתי כהן ישמרו-דעת, ותורה יבקשו מפיהו: כי מלאך ה'-צבאות, הוא" (מלאכי ב, ז). אמרו חכמים, אם דומה הרב למלאך ה' צבאות, תורה יבקשו מפיהו; ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיהו.

ג. פיצד מלמדין: הרב יושב בראש, והתלמידים לפניו מקפין עטרה, כדי שיהו כלן רואין את הרב, ושומעין דבריו. ולא ישב הרב על הכסא, ותלמידיו על הקרקע, אלא או הכל על הארץ, או הכל על הכסאות. ובראשונה, היה הרב יושב והתלמידים עומדים; ומקדם חרבן בית שני, נהגו הכל ללמד לתלמידים, והן יושבין.

ד. אם היה הרב מלמד מפיו לתלמידים, מלמד. ואם היה מלמד על ידי מתרגם המתרגם עומד בינו ובין התלמידים, והרב אומר למתרגם, והמתרגם משמיע לכל התלמידים; וכשהן שואלין למתרגם, הוא שואל לרב, והרב משיב למתרגם, והמתרגם משיב לשואל. ולא יגביה הרב קולו, יותר מקול המתרגם; ולא יגביה המתרגם קולו בעת ששואל את הרב, יותר מקול הרב.

ה. אין התרגמן רשאי, לא לפחת ולא להוסיף ולא לשנות, אלא אם כן היה התרגמן אביו שלחכם, או רבו. אמר הרב לתרגמן, כך אמר לי רבי, או כך אמר לי אבא מרי כשאומר התרגמן הדברים לעם, אומרן בשם החכם ומזכיר שמו שלאבי הרב או שלרבו, ואומר כך אמר רבנא פלוני, אף על פי שלא הזכיר החכם שמו: שאסור לו לקרות לרבו או לאביו, בשמו.

ו. הרב שלמד ולא הבינו התלמידים, לא יכעס עליהם וירגז, אלא חוזר ושונה הדבר אפלו כמה פעמים, עד שייבינו עמק ההלכה. וכן לא יאמר התלמיד הבנתי, והוא לא הבין, אלא חוזר ושואל, אפלו כמה פעמים. ואם כעס עליו רבו, ורגז יאמר לו: רבי, תורה היא, וללמד אני צריך; ודעתי קצרה.

ז. לא יהיה התלמיד בוש מחבריו שלמדו מפעם ראשונה או שנייה, והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים: שאם נתביש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש, והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים הראשונים, אין הבישן למד, ולא הקפדן מלמד.

ח. כמה דברים אמורים, בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עמקו, או מפני דעתן שהיא קצרה; אבל אם נכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן, ולפיכך לא הבינו

חַיֵּב לָרְגֹז עָלֵיהֶן וּלְהַכְלִימָן בְּדַבָּרִים, כְּדֵי לְחַדְדֵן; וּבְעֵנִין זֶה אָמְרוּ חֲכָמִים, זֶרֶק מָרָה בְּתַלְמִידִים.

ז. לְפִיכֹךְ אֵין רְאוּי לָרֵב לְנַהֵג קָלוֹת רֹאשׁ בְּפָנֵי הַתְּלָמִידִים, וְלֹא לְשַׁחֵק בְּפָנֵיהֶם, וְלֹא לֶאֱכֹל וּלְשָׁתוֹת עִמָּהֶם כְּדֵי שֶׁתֵּהָא אֵימָתוֹ עָלֵיהֶן, וְיִלְמְדוּ מִמֶּנּוּ בְּמַהֲרָה.

י. אֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרֵב כְּשִׁיכָנֵס לְבֵית הַמְּדָרֶשׁ, עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו; וְאֵין הַתְּלָמִיד שׁוֹאֵל כְּשִׁיכָנֵס, עַד שִׁישֵׁב וַיִּנּוּחַ. וְאֵין שׁוֹאֲלִין שְׁנַיִם, כְּאַחַד. וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרֵב מֵעֵנִין אַחֵר, אֲלֹא מֵאוֹתוֹ הָעֵנִין שֶׁהֵן עוֹסְקִין בּוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ. וַיֵּשׁ לָרֵב לְהַטְעוֹת אֶת הַתְּלָמִידִים בְּשִׂאלוֹתָיו, וּבִמְעָשִׂים שֶׁעוֹשֶׂה בְּפָנֵיהֶם, כְּדֵי לְחַדְדֵן, וּכְדֵי שִׂידַע אִם זוֹכְרִים הֵם מֶה שֶׁלְּמָדָם אוֹ אֵינָם זוֹכְרִים. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שִׁישׁ לוֹ רְשׁוֹת לְשֹׂאֵל אוֹתָן בְּעֵנִין אַחֵר שְׁאֵינָן עוֹסְקִין בּוֹ, כְּדֵי לְזַרְזֹן.

יא. אֵין שׁוֹאֲלִין מַעוֹמֵד, וְאֵין מְשִׁיבִין מַעוֹמֵד; וְלֹא מַגְבוֹה וְלֹא מֶרְחוֹק, וְלֹא מֵאַחֲוָרֵי הַזְּקָנִים. וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֶת הָרֵב אֲלֹא בְּעֵנִין, וְאֵין שׁוֹאֲלִין אֲלֹא מִירָאָה; וְלֹא יִשְׂאֵל בְּעֵנִין, יוֹתֵר מִשְׁלוֹשׁ הַלְכוֹת.

יב. שְׁנַיִם שֶׁשְּׂאֵלוֹ שָׂאל אֶחָד בְּעֵנִין וְשָׂאל אֶחָד שֶׁלֹּא בְּעֵנִין, נִזְקָקִין לְעֵנִין; מַעֲשֶׂה וְשִׂאיֵנוּ מַעֲשֶׂה, נִזְקָקִין לְמַעֲשֶׂה; הֵלֵכָה וּמְדָרֶשׁ, נִזְקָקִין לְהֵלֵכָה; מְדָרֶשׁ וְהַגָּדָה, נִזְקָקִין לְמְדָרֶשׁ; הַגָּדָה וְקַל וְחֹמֶר, נִזְקָקִין לְקַל וְחֹמֶר; קַל וְחֹמֶר וּגְזֵרָה שְׁוִיָּה, נִזְקָקִין לְקַל וְחֹמֶר.

יג. הֵיוּ הַשׁוֹאֲלִין אֶחָד חֲכָם וְאַחַד תְּלָמִיד, נִזְקָקִין לְחֲכָם; תְּלָמִיד וְעַם הָאָרֶץ, נִזְקָקִין לְתָלָמִיד. שְׁנֵיהֶם חֲכָמִים, שְׁנֵיהֶם תְּלָמִידִים, שְׁנֵיהֶם עַמֵּי הָאָרֶץ, שְׂאֵלוֹ שְׁנֵיהֶם בְּשִׁתֵּי הַלְכוֹת, אוֹ בְּשִׁתֵּי שְׂאֵלוֹת, שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת, שְׁתֵּי מַעֲשִׂים הָרְשׁוֹת בְּיַד הַתְּרַגְּמָן, מַעֲתָה.

יד. אֵין יִשְׁנִים בְּבֵית הַמְּדָרֶשׁ. וְכָל הַמִּתְנַמְנֵם בְּבֵית הַמְּדָרֶשׁ, חֲכָמָתוֹ נַעֲשִׂית קָרְעִים קָרְעִים; וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה בְּחֻכְמָתוֹ, "וּקָרְעִים, תִּלְבִּישׁ נֹמָה" (משלי כג, כא). וְאֵין מְסִיחִין בְּבֵית הַמְּדָרֶשׁ, אֲלֹא בְּדַבְּרֵי תוֹרָה בְּלִבָּד: אִפְלוּ מִי שֶׁנִּתְעַטֵּשׁ, אֵין אוֹמְרִין לוֹ רְפוּאָה בְּבֵית הַמְּדָרֶשׁ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שְׂאֵר הַדַּבָּרִים. וּקְדַשְׁת בֵּית הַמְּדָרֶשׁ, חֲמוּרָה מִקְדַּשְׁת בְּתֵי כְּנָסִיּוֹת.